

XVIII ст. Положение глав 17-19 данной кодификации содержали значительное количество материальных и процессуальных норм о регулировании отношений владельцев соседних (смежных) земельных участков. Несмотря на казуистичность этих норм и отсутствие положений общего характера, можно сделать вывод о существовании в то время достаточно развитого правового регулирования отношений добрососедства (права соседства) в современном его понимании.

Ключевые слова: добрососедство, право соседства, отношения добрососедства.

Myronenko I.V. Regulation of landed relations of neighbourliness in codification „The Maloros' Nation Judge Law” (1743)

„The Maloros' Nation Judge Law” (1743) is considered one of the most prominent sources of Ukrainian law XVIII century. The regulations of chapters 17-19 of the given codification contain some rules concerning the adjustment of relations of proprietor's neighbouring lot lands. Despite of absence of the general regulations, it is possible to make a conclusion about the existence of the developed legal adjusting of good-neighbourly relations (right for neighbourhood) at the time.

Keywords: neighbourliness, right for neighbourhood, neighbourliness relations, „The Maloros Nation Judge Law” (1743).

Олійник О.С.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ В ДАВНЬОРИМСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

УДК 347. 626

Постановка проблеми. З найдавніших часів, як засвідчують правові та історичні джерела, завжди викликали увагу питання, пов'язані із врегулюванням різних аспектів відносин в контексті шлюбу, сім'ї та розлучення, а також юридичні механізми, які гарантують захист прав особи та суспільної моралі. У зв'язку з цим, слід зазначити, що осмислення проблеми розлучень у римському праві почалося із становлення звичаєвого права, осмислювалися правові звичаї відповідних видів (*mores, consuetude, mos regionis*), а також впродовж формування та еволюції класичної римської юриспруденції [1, с. 14; 2, с. 51]. Безумовно, інститут розірвання шлюбу у римському приватному праві повною мірою не знайшов свого відтворення у сучасній правовій традиції, однак уявлення римлян про значення шлюбу та сім'ї, а також передумови до

розірвання шлюбу і особливості процедури розірвання шлюбу у римському суспільстві мали відчутний вплив на подальший розвиток шлюбно-сімейного права. Тому, є актуальним дослідження питання щодо окремих особливостей розірвання шлюбу в давньоримському суспільстві та з'ясування динаміки відповідних приватно-правових відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми римського приватного права з позицій історичної науки загалом та шлюбно-сімейного права зокрема, найбільш активно розробляються, починаючи з XIX ст. такими авторами, як Т. Моммзен, О. Коптев, О. Штаерман. Теоретичною основою наукового дослідження стали роботи таких відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, як В. Борисова, Л. Баранова, В. Вовк, М. Гарсія Гаррідо, Д. Дождев, Л. Дячук, Ю. Задорожний, Л. Казанцев, Р. Калюжний, А. Коптев, В. Макарчук, С. Муромцев, І. Новицький, Є. Орач, І. Перетерський, О. Підпригора, І. Покровський, Б. Тищик, Є. Харитонов, В. Хвостов, Ч. Санфіліппо, З. Черніловський та інші. У контексті розкриття особливостей розірвання шлюбу в Римі окрему увагу було звернено на римські правові пам'ятки, зокрема, Закони XII таблиць, Інституції Гая, Дигести Юстиніана.

З огляду на те, що традиція наукового пізнання римського приватного права охоплює тривалий часовий період, подальшого дослідження потребують окремі приватно-правові відносини, які складаються в межах еволюції інститутів шлюбу та сім'ї, в тому числі у випадку їх припинення. Таким чином, можна констатувати потребу окремого дослідження припинення шлюбно-сімейних відносин подружжя у римському приватному праві.

Мета статті. Метою нашої статті є здійснення комплексного аналізу припинення шлюбу у давньоримському суспільстві та з'ясування окремих теоретичних особливостей цього правового інституту.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб шлюб існував юридично, потрібно, щоб були присутні умови, без яких він не міг бути укладений. Відміна будь-якої із таких умов служила підставою для припинення шлюбу. Якщо проаналізувати джерела

римського приватного права, то шлюб припинявся внаслідок: 1) смерті одного з подружжя; 2) втрати свободи або громадянства; 3) розірвання шлюбу (розлучення) [3, с. 134]. Як зазначав Павло: «Шлюб припиняється розлученням, смертю, взяттям в полон або іншим випадком рабства одного з них (подружжя)» (Д.24.2.1) [4]. Деякі вчені-романісти вказують також на інші підстави припинення шлюбу, що існували в римському праві. Так, зокрема, В.Б. Новицький зазначає, що шлюб припинявся в зв'язку з втратою громадянства, оскільки негромадяни, окрім *latini veteres*, як відомо не мали *ius conubii*, а тому не могли перебувати в законному римському шлюбі [3, с. 113]. Зустрічаються також аргументи, що до припинення шлюбу призводив також вступ дружини або чоловіка до монастиря.

Тому, можна припустити, що наведені вище норми Дигест та думки науковців підштовхують до висновку, що Павло зазначав про основні (найбільш поширені) випадки припинення шлюбу, але виключний їх перелік є набагато ширший, пов'язаний з конкретними життєвими обставинами, в які потрапляла людина та перекликається не тільки з нормами права, а й з релігійними нормами та звичаями, які склалися в римському суспільстві.

Втрата свободи і обернення одного з подружжя в рабство або у полон мало наслідком припинення шлюбу в конкретних випадках. Жінка не мала права вступати у новий шлюб впродовж п'яти років після обернення її чоловіка у рабство чи потрапляння його у полон. У разі втрати особою римського громадянства, шлюб вважався дійсним згідно норм права народів.

Якщо захоплена в полон чи обернена в рабство особа поверталася потім до Риму, вона на підставі особливої юридичної фікції вважалася такою, що ніколи не втрачала ні свободи, ні громадянства, ні своїх окремих права. Вважалося, що влада такої особи над дружиною у шлюбі з чоловічою владою ніколи не припинялася. Шлюб без чоловічої влади як фактичний, а не юридичний зв'язок вважався припиненим. Але шлюб вважався таким, що продовжується, якщо подружжя разом перебували у полоні [5, с. 48-49].

Втрата римського громадянства відбувалася найчастіше з втратою свободи, що, в свою чергу, спричиняло втрату правоздатності. Відсутність правоздатності унеможливлювала укладання шлюбу чи збереження існуючого. Зміна сімейного статусу одного з подружжя також була підставою для припинення шлюбу, коли встановлювала такий ступінь агнатського споріднення його з іншим із подружжя, за якого укладання шлюбу було б неможливим.

У римському сімейному праві діяв принцип широкої свободи розлучення за весь час існування Римської імперії. Виділяли різні підстави та порядок розлучення в шлюбі з чоловічою владою та шлюбі без чоловічої влади.

Відомі дослідники римського приватного права Д. Грімм, Г. Дернбург, Ф. Шулін, В. Хвостов, аналізуючи інститут припинення шлюбу в Римській державі, зокрема, шляхом розірвання, розглядали два його різновиди: односторонній (*repudium*) та двосторонній (*divortium*). Наприклад, Г. Дернбург використовує в контексті названих понять наступну модель: 1) розлучення як загальне поняття, що визначає стан особи щодо шлюбу; 2) розірвання шлюбу як дія для досягнення стану розлученої особи; 3) шляхи (методи) досягнення мети: шляхом узгодження та методом одностороннього відречення [6, с. 23]. Таким чином, *repudium* та *divortium* у дослідника являються методами для досягнення мети – розлучення.

Натомість, у Ф. Шуліна спостерігається наступна модель: 1) припинення шлюбу (загальне поняття, яке має як явище три підстави, що були названі вище); 2) розлучення як одна з підстав припинення шлюбу; 3) розлучення здійснюється через *repudium* та *divortium*, які виступають в якості різновидів розлучення, але як однієї з підстав юридичного скасування шлюбу [7, с. 226-236].

Не дивлячись на певні термінологічні відмінності конструкцій, для обох дослідників *repudium* та *divortium* являються поняттями одного рівня, що відрізняються формою та змістом, але обидва передбачають у різний спосіб скасування юридичної чинності законного шлюбу. Відмінності в конструкціях дослідників часто полягають в різному тлумаченні даних понять.

Л. Загурський не визнає фактично загального поняття розлучення, а вважає, що воно існує в двох конкретних формах – розлучення за волею обох одружених (*divortium*) та за волею одного (*repudium*), які, на його думку, мають виключно технічне значення [2, с. 51-56].

Л.Н. Казанцев у своїх працях [8] також вживає ці два терміни. Однак, на думку науковця, вони виникли не одночасно. Згідно положень римського приватного права, які допускали розірвання шлюбу за ініціативою чоловіка без врахування інтересів дружини, можна припустити, що історично першою виникла така форма розірвання шлюбу як *repudium*. Лише з того періоду, коли римська традиція допустила можливість розірвання шлюбу за ініціативою жінки, виник *divortium* [8, с. 138]. Це було підтверджено працями Феста та Цицерона. В. Єфимов вважав, що *divortium* – це загальне поняття, яким позначалося розлучення в Римі, а *repudium* – припинення шлюбу по заяві одного з подружжя.

Таким чином, ми можемо припустити, що розірвання шлюбу в Римі могло бути одностороннім, коли одна сторона відмовлялася від продовження існування шлюбного союзу, та двостороннім – коли шлюбний союз припиняється за згодою обох із подружжя. Римське право знало ці два види розлучення і для кожного з них підбрало відповідний термін: *repudium* та *divortium*. Необхідно зазначити, що римське сприйняття розірвання шлюбу (розлучення) не відповідає його українським чи іншим аналогам. Оскільки, як правило, розірвання шлюбу передбачає залучення публічної влади до таких відносин, в той час як у відносини римлян при припиненні шлюбу влада не втручалася [8, с. 139].

Розлучення в період ранньої республіки зустрічалися рідко, а перший випадок датується 306 роком до н. е. у Валерія Максима (коли Луцій Антоній розлучився з дружиною, за що цензорами був виключений з сенату) або 231 (або 227) роком до н. е. у Сервія Сульпіція (коли консул Спурій Карвілій за згодою цензорів розлучився з дружиною через її безпліддя) [7, с. 229].

Оскільки розірвання шлюбу римським суспільством допускалося, але не схвалювалося, тому для того, щоб вчинити

його, необхідне виконання наступних трьох умов: 1) з дружиною не можна розлучитись тільки за бажанням, а виключно у випадку дійсної необхідності та за розпорядженням *pater familias*; 2) необхідно отримати дозвіл сімейного суду; 3) розлучення допускається, якщо проступок дружини є достатньою підставою для цього [9, с. 35-36].

Безпідставне розірвання шлюбу розглядалося як безчесне діяння, жерці відлучали чоловіка, і він жертвував частиною свого майна, щоб умилювати тих богів, під заступництвом яких укладався шлюб. Правильний шлюб з чоловічою владою можна було розірвати тільки з ініціативи чоловіка і тільки тоді, коли були відповідні підстави, наприклад, аморальна поведінка дружини. Тому, належна підстава, необхідність, розпорядження домовладки та дозвіл сімейного суду – умови, які мали бути дотримані при розірванні шлюбу.

Одним із обрядів припинення шлюбу було принесення у жертву частини свого майна богині Церері, яка вважалася покровителькою шлюбів. Це робилося тому, що існував принцип – хто розриває шлюбні узи, той повинен бути покараний. Хоча, в дійшовших до нас пам'ятках римської історії не згадується жодного прикладу застосування накладення такого штрафу. Згідно з царськими законами, правило про сплату штрафу за розлучення не застосовувалося в тих випадках, коли дружина здійснювала прелюбодіяння або ж була п'яницею. Ці злочини були в очах римлян достатньо тяжкими і винні піддавалися за це найсуворішому покаранню – смертній карі. Так, чоловік, що спіймав дружину на прелюбодіянні, міг вбити її не залежно від того чи був укладений шлюб *cum manu* чи *sine manu* [8, с. 136-142]. Безпідставне, несправедливе розірвання шлюбу чоловіком розглядалося як пряма образа дружини та її родини, могли викликати помсту з боку ображеної сторони, навіть до кровної помсти. Тому, для того, щоб уникнути негативних наслідків, чоловік повинен був заручитися підтримкою родичів дружини на розірвання шлюбу, а тому, родичі дружини разом із її чоловіком обговорювали поведінку дружини і вирішували питання про розірвання шлюбу [8, с. 145-146].

Таким чином, поступово почав формуватися специфічний орган – сімейний суд, серед функцій якого був розгляд питань, пов'язаних із розірванням шлюбу. Л. Казанцев у своїй праці [8] позначає його як «домашнє судилище».

На початкових етапах свого формування сімейний суд складався з числа родичів подружжя, а тому був досить добре знайомий з особливостями їх шлюбного життя. Л. Казанцев наголошує, що спочатку сімейний суд складався із чоловіка та інших агнатів сім'ї. В тому випадку, якщо вирішувалося питання про покарання дружини та розірвання шлюбу в результаті її аморальної поведінки – то до сімейного суду долучалися родичі дружини, наприклад, її батько, інші родичі чоловічої статі. Про такий склад сімейного суду свідчать твори Плутарха та Діонісія. Згодом, до розгляду справи про розлучення, могли залучатися й ті особи, які не були родичами заінтересованих осіб, наприклад, друзі подружжя чи одного з них [8, с. 149].

Отже, враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що воля чоловіка щодо розірвання шлюбу не була вже й така безмежна. Вона обмежувалася певними підставами для розірвання, рішеннями сімейного суду і, врешті решт, моральним осудом суспільства. Крім того, в сімейні справи від імені суспільства втручались також цензори. Офіційно норми про «домашнє судилище» були відсутні в римському законодавстві, однак про нього згадується, опосередковано, у працях Діонісія з посиланням на царські (архаїчні) закони Ромула. Тому, ми можемо припустити, що створення та діяльність «сімейного суду» ґрунтувалися на звичаєвому праві, а його обов'язковість була зумовлена необхідністю захисту дружини від самоуправства чоловіка та підтримувалася римською традицією. А завдяки консерватизму римського приватного права такий специфічний інститут зберігся аж до часів пізньої республіки [8, с. 149]. На підтвердження обов'язковості сімейного суду для розгляду ним справи про розлучення, в римській історії відомим є випадок, коли в 450 році від заснування Риму цензори М. Valerius Maximus та С.І. Vbulcus виключили Люція Антонія (L. Antonius) з членів сенату за вчинене ним роз-

лучення без скликання сімейного суду, тобто, «порушив старий, освячений віками звичай» [8, с. 149].

В науковій літературі висловлюється позиція, що ініціатором скликання сімейного суду є чоловік, який одночасно відіграє в ньому головну роль. Однак, Л. Казанцев вважає, що кожен із членів сімейного суду має однакове право голосу, без жодних переваг, обґрунтовуючи свою позицію сентенціями Діонісія Галікарнаського, який прямо говорив про «постановлення рішення когнатами разом із чоловіком». В той же час Тацит згадував про Платіуса, який «з особливого дозволу влади розглядав, по древньому звичаю, в присутності рідних дружини справу про її провини і визнав її невинуватою» [8, с. 149]. На основі цього, Тацит робить висновок, що тільки чоловік був суддею проступків своєї дружини, а її родичі лише брали участь у слуханні справи. В ході проведеного дослідження ми не підтримуємо висловлену в літературі позицію про виключне право чоловіка на здійснення судочинства в межах домашнього суду. Вважаємо, що як чоловік, так і родичі дружини були рівноправними у своєму становищі. Крім того, родичі виступали одночасно свідками слухання справи про розірвання шлюбу, а також забезпечували неможливість зловживання з боку чоловіка, правильність, справедливість та відповідність покарання дружини тій провині, яку вона вчинила.

В процесі розвитку шлюбно-сімейного права Стародавнього Риму, зокрема в частині розірвання шлюбу, поступово формувалася принцип, що чоловік не має права розривати шлюб без належної підстави. Такі підстави напрацьовувалися посередництвом шлюбних договорів, інших шлюбних домовленостей, в результаті чого, з часом вони стали загальноприйнятими, звичними. А тому їх наявність стала безумовною підставою для надання згоди сімейним судом на розірвання шлюбу. Разом з тим, наявність таких підстав не зобов'язувала чоловіка та домашній суд, оскільки вони не були доведені до статусу законних, а тому не було заборони відлучати жінку від чоловіка по інших, крім загальноновизнаних, підстав. Таким чином, члени сімейного суду, обмежуючи зловживання чоловіка про відлучення від шлюбу дружини та спостері-

гаючи за дотриманням загальноновизнаних підстав для розірвання шлюбу, мали можливість вибору. Тобто, вони могли прийняти рішення про розірвання шлюбу за наявності підстав, які не належали до загальноприйнятих, і, відповідно, тим самим напрацьовували нові підстави для розірвання шлюбу, а також видозмінювали старі [8, с. 152].

Цими обставинами, певною мірою, пояснюється, чому римляни до імператорського періоду не виробили чітких, законодавчо встановлених підстав для розірвання шлюбу. Законодавча влада навіть не намагалася втручатися у регулювання відносин, пов'язаних із розірванням шлюбу, повністю залишаючи це питання в компетенції сімейних судів та моральних звичаїв, які спрямовували діяльність таких судів. Публічний інтерес та втручання законодавчої влади в процес розлучення починає спостерігатися лише в кінці республіканського, на початку імператорського періоду у зв'язку із занепадом моральних устоїв Риму та масовим збільшенням кількості розлучень.

Релігійна церемонія укладення шлюбу, хоча іноді й слугувала для виникнення особливих підстав для розірвання шлюбу, пов'язаних наприклад, із різницею у релігійному світосприйнятті, по суті являлася обставиною, яка ускладнювала розірвання шлюбу. Жінку, введenu в дім з релігійними церемоніями, досить складно було відлучити від дому, оскільки вважалося, що боги, покровителі шлюбу, покарають за розірвання того, що було освячене [8, с. 154-155]. Особливо така тенденція проявилася із виникненням суто релігійної форми шлюбу – конфарреції. Адже в урочистих обрядах, які здійснювалися перед жрецькими за цієї форми шлюбу, дружина виступала перед лицем богів як особа, рівноправна чоловікові, а їх відповідальність перед богами була спільною. Тому, якщо шлюб укладався у формі конфарреції, то розірвання такого шлюбу здійснювалося надзвичайно рідко, лише у окремих, виключних випадках. Безумовно, за наявності провини жінки, навіть такий шлюб розривався, але це відбувалося лише за найбільш тяжкі провини дружини. При цьому, ми не беремо до уваги такі підстави як перелюбство, п'янство тощо, оскільки

ки за такі діяння дружини, як нами було з'ясовано вище, взагалі передбачалася смертна кара за рішенням сімейного суду. Отже, можливість розірвання шлюбу, укладеного у формі конфарреації, у римському приватному праві та римському суспільстві була зведена до мінімуму. Більше того, дехто із науковців взагалі заперечує можливість розірвання шлюбу, укладеного у формі конфарреації [10, с. 17]. Однак, така позиція є невірною, оскільки в Римі існував особливий релігійний акт, протилежний конфарреації і спрямований на знищення тієї спільності, яка виникла в результаті конфарреації – діффарреація (*diffarreatio*). Цей релігійний акт скасовував релігійну єдність подружжя, і, відповідно, скасовував шлюбний союз, що ґрунтувався на конфарреації, а тому розглядався як форма розірвання шлюбу. Разом з тим, деякі науковці у своїх працях вважають, що діффарреація застосовувалася не з метою розлучення подружжя, а як засіб припинення шлюбу перед здійсненням смертної кари над жінкою за рішенням сімейного чи публічного суду. Однак, Л. Казанцев вважає таке пояснення малоімовірним, оскільки не вбачав потреби у розірванні шлюбу перед смертною карою і виявляв подив, чому жінка не могла бути страчена, залишаючись дружиною. Крім того, вирок міг бути й невиконаний, а тому, шлюб лише припинявся за допомогою діффарреації [8, с. 156].

Загалом, на основі проведеного дослідження, ми можемо прийти до думки, що розірвання шлюбу не залежало від того, в якій формі він укладався: світській чи церковній. Але розірвання шлюбу, укладеного в формі конфарреації, хоч і здійснювалося на тих самих підставах, що й розірвання шлюбу у формі коемпції або узусу, було явищем надзвичайно рідкісним в римському суспільстві.

Якщо розглядати особливості процедури розірвання шлюбів, укладених у формі коемпції та узусу, то одного вигнання чоловіком дружини з дому було недостатньо для розлучення, оскільки вона все одно залишалася під його владою. Вимагалось здійснення спеціального цивільного акту – реманципації, результатом якої було розірвання того взаємозв'язку, що склався між подружжя:

один владарює, інша – підкоряється. Тому, й використовувалася реманципація як акт манципації дружини чоловіком третій особі, яка після цього звільняла дружину з-під своєї влади шляхом манумісії. Причому, як зазначав Цицерон, шлюб у формі коемпції міг бути розірваний і без причини з боку чоловіка. Але таке твердження було характерне для римського суспільства часів республіки, тобто, з того часу, коли й жінка одержала право на розірвання шлюбу за своєю ініціативою, чого раніше не існувало.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи все вищесказане, можна констатувати наступне. З моменту виникнення такого інституту сімейного права як шлюб, одночасно виник механізм, спрямований на його припинення – розірвання шлюбу або розлучення. Із вдосконаленням вчення про шлюб, відповідно, вдосконалювався й механізм його розірвання. Можливість розлучення із самого початку підлягала строгій регламентації. Спочатку чоловік був обмежений у праві розірвання шлюбу сімейним судом, а згодом сукупністю певних підстав для його розірвання. Однак, із поступовим занепадом впливу родових спільнот на приватно-правове життя їх членів, і обумовленим цією підставою розвитком особистих прав дружини і чоловіка, обмеження у праві розірвання шлюбу поступово зникають, а свобода розлучень, навпаки, збільшується. Ускладнення сімейних відносин у зв'язку із покращенням особистого становища дружини у сім'ї чоловіка призводить до того, що збільшується кількість підстав до розірвання шлюбу, і, відповідно, причин, що виправдовують становище, яке склалося.

Тому, для древніх римлян розлучення асоціювалося не зі свободою цього явища, а, навпаки, зі строгою регламентацією. І хоча вільне розірвання шлюбу чоловіком допускалося, але не практикувалося, оскільки цьому протистояли строгі моральні засади стародавнього римського суспільства. У часи панування звичаєвого права не було і не могло бути колізій між правовими положеннями і правилами життя в суспільстві. У джерелах римського приватного права немає жодної згадки про який-небудь закон, який би дозволив розлучення, так само, як і немає римських

юристів, які б описуючи минулі часи, згадували б про такий закон [8, с. 160]. Але разом з тим, не можна стверджувати про те, що розлучення в Древньому Римі не існувало і з'явилося через певний час. Викладені вище обставини вказують на те, що розлучення допускалося, але було ускладнене по формі та обмежене у підставах, а тому, тривалий час не зустрічалося у римській практиці або було надзвичайно рідкісним явищем. Шлюби були міцними, оскільки підтримувалися громадською думкою та оберігалися цензорами. Розірвання шлюбу вважалося неприпустимим не в правовому, а в моральному аспекті.

1. Дождев Д. В. *Римское частное право: Учебник для студ. вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» / Институт государства и права РАН; Академический правовой ун-т / В.С. Нерсесянц (общ. ред.). — 2. изд., изм. и доп. — М.: НОРМА, 2003. — 765 с.*
2. Дячук Л. В. *Дослідження проблем розлучення у римському та греко-римському праві в ранньонову та нову добу / Л. В. Дячук // Вісник Київського нац. університету ім.Т.Г.Шевченка. Сер.: Юридичні науки. — 2013. — № 2(96). — С. 51-56.*
3. Новицкий И. Б. *Римское частное право: Учебник / И. Б. Новицкий, И. С. Перетерский. — М.: Юриспруденция, 1999. — 544 с.*
4. *Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. — М.: Зерцало, 1997. — 608 с.*
5. Борисова В.І. *Основи римського приватного права: Підручник / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, М.В. Домашенко та ін.. — Х.: Право, 2008. — 224 с.*
6. Дернбург Г. *Пандекты. Т. III (книги IV и V). Семейное и наследственное право. Под ред. А.С. Кривцова. — С.Петербург: «ПРАВО», 1911. — 123 с.*
7. Шулин Ф. *Учебник римского права / Ф. Шулин / Пер. с нем. И.И. Щукина. Под ред. В. М. Хвостова. — М.: Тип. Э. Лисснера и Ю. Романа. — 1893. — 609 с.*
8. Казанцев, Л. Н. *О разводе по римскому праву в связи с историческими формами римского брака. Период языческий / Л. Н. Казанцев. — Киев: Тип. Имп. ун-та св. Владимира, 1892. — 247 с.*
9. Агафонов С. *Особенности прекращения шлюбу розлученням за стародавнім римським цивільним правом / С. Агафонов // Юридичний журнал. — 2010. — № 5. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/magazine.php?id=52>.*

10. Danz. Rom Rechtsgeschichte. Emstein. Melanges. P.17.

Олійник О.С. Особливості припинення шлюбу в давньоримському суспільстві: теоретичний аспект

В статті розглянуті загальні, найбільш поширені підстави для припинення шлюбу з чоловічою владою у давньоримському суспільстві. Разом з тим, наголошується, що їх виключний перелік є набагато ширший, пов'язаний з конкретними життєвими обставинами, в які потрапляла людина та перекликається не тільки з нормами права, а й з релігійними нормами та звичаями, які склалися в давньоримському суспільстві. Наголошено на тому, що в процесі розвитку шлюбно-сімейного права Стародавнього Риму виділяли різні підстави та порядок розірвання шлюбу залежно від того, в якому шлюбі перебувало подружжя: у шлюбі з чоловічою владою чи шлюбі без чоловічої влади.

Ключові слова: шлюб, шлюб з чоловічою владою, шлюб без чоловічої влади, припинення шлюбу, підстави для припинення шлюбу, розірвання шлюбу.

Олейник О.С. Особенности прекращения брака в древнеримском обществе: теоретический аспект

В статье рассмотрены общие, наиболее распространенные основания для прекращения брака с мужской властью в древнеримском обществе. Вместе с тем, отмечается, что их исключительный перечень намного шире, связанный с конкретными жизненными обстоятельствами, в которые попадает человек и перекликается не только с нормами права, но и с религиозными нормами и обычаями, которые сложились в древнеримском обществе. Отмечено, что в процессе развития брачно-семейного права Древнего Рима выделяли разные основания и порядок расторжения брака в зависимости от того, в каком браке находились супруги: в браке с мужской властью или браке без мужской власти.

Ключевые слова: брак, брак с мужской властью, брак без мужской власти, прекращение брака, основания для прекращения брака, расторжения брака.

Oliiynik O.S. Features termination of marriage in ancient Roman society: a theoretical aspect

The article deals with the general, the most common grounds for termination of marriage with male authority in ancient Roman society. However, it is noted that there exhaustive list is much broader, related to specific life circumstances in which a person fell and regulated not only the law, but also of religious norms and customs, which were in ancient Roman society. There is emphasized that in the process of development of matrimonial law in ancient Rome were isolated different grounds and procedure of divorce, depending on whether the couple was married with male authority or without male authority.

Keywords: marriage, marriage to a man's power, male power without marriage, termination of marriage, grounds for termination of marriage, divorce.

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ У ГАЛИЧИНІ В СКЛАДІ АВСТРІЇ (КІНЕЦЬ ХVІІІ- ПОЧАТОК ХІХ СТ.СТ.).

УДК 340.12

Постановка проблеми. На даному етапі реформування в Україні державного апарата управління і, зокрема органів місцевого самоврядування, актуальним є звернення до досвіду функціонування таких органів у різні історичні періоди з метою поглиблення і розширення історико-правових знань про формування та взаємодію органів влади Австрійської імперії на приєднаних землях і, зокрема на Галичині (кінець ХVІІІ- початок ХІХ ст.ст.).

Австрійська влада використовувала принцип самоврядування, який полягав у розмежуванні завдань і функцій урядового управління та місцевого самоврядування. Насправді ж австрійські державні органи контролювали діяльність органів самоврядування, які не були наділені будь-якою реальною владою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політична історія монархії Габсбургів знайшла достатнє висвітлення в історичній літературі. Це сотні публікацій німецькою, англійською, польською, російською, українською мовами таких дослідників, як М.Лозинський, В.Ванечек, М.Кріль, С.Гродзінський, Н.Гроссман, М.Никифорак, В.Кульчицький, Б.Тищик.

Метою даної статті є дослідження формування та діяльності державно-правових інститутів Австрії, а також системи управління на приєднаних землях, зокрема на Галичині наприкінці ХVІІІ ст.

Виклад основного матеріалу. На початку ХІХ ст. територія, об'єднана габсбурзькою династією під назвою Австрійська імперія, включала численні землі у Центрально-Східній Європі, які умовно можна поділити на три групи. Першу з них становили землі німецьких держав (Верхня і Нижня Австрія, Штірія, Карінтія, Тіроль). Другу групу творили слов'янські землі (Крайна, Гориця, Хорватія, Славонія, Далмація, Закарпаття, Галичина, Бу-